

Konzervace slitin cínu a olova

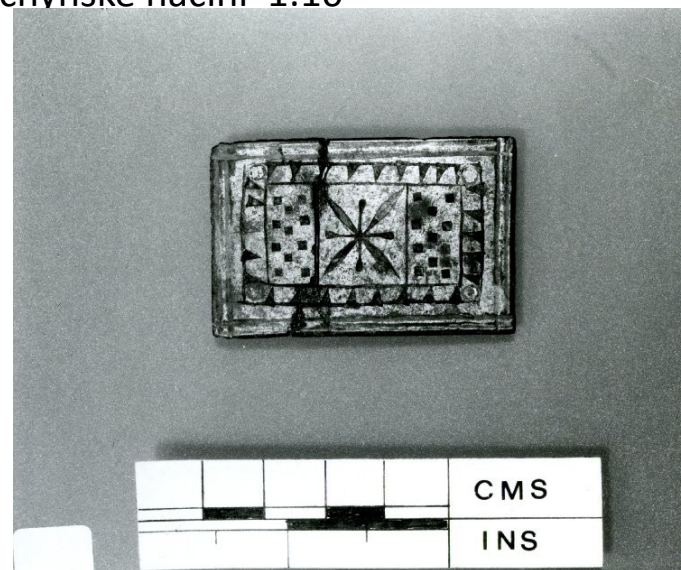
Alena Selucká

Technické muzeum v Brně

Cín – Stannum, Sn

- Měkký bílý kov, teplota tání 232 °C, vysoká teplota varu 2600 °C, dobrá korozní odolnost, nízká toxicita, tvárný kov; v přírodě se vykytuje v rudách – cínovec, kasiterit SnO_2
- Sn patří k nejstarším známým kovům: výroba bronzu (doba bronzová), cínování železa (doba železná), ve středověku - nářadí, talíře, konve, církevní předměty
- Slitiny Sn – Pb:
  - 25 - 50 % Pb (antika), pod 25 % Pb (středověk)
    - Tvrdé cíny („old pewter“ starý cín: 80 % Sn + 10-20 % Pb) : výroba cínového nádobí - později ve středověku – předepsané poměry olova pro kuchyňské náčiní 1:10 (cínové výrobky byly označovány značkami)
    - Výroba varhanních píšťal (80 % Sn)
    - Liteřina Pb-Sn-Sb (odlévání tiskařských liter)
    - Moderní slitiny Sn-Sb (Sn-Cu-Bi); „modern pewter“
- Pigment, žlutý: mozaikové zlato SnS_2
(musivní zlato)

Cínovaná měděná spona
opasku, doba železná,
British Museum

Cín - historie

The Sutton Hoo Helmet, železo, cínovaná měď, zdobená rytím, poč. 7. stol., British Museum

Meč Tiberia, zlacená a cínovaná bronzová pochva meče, Římská doba, British Museum

Cín - historie

Cínová polévková mísa, 1780, Muzeum Karlovy Vary,
<http://kvmuz.cz/typ/exponat-mesice/cinova-konvice>

Cín - značky

Cínový talíř ze sbírky Muzea
Komenského v Přerově

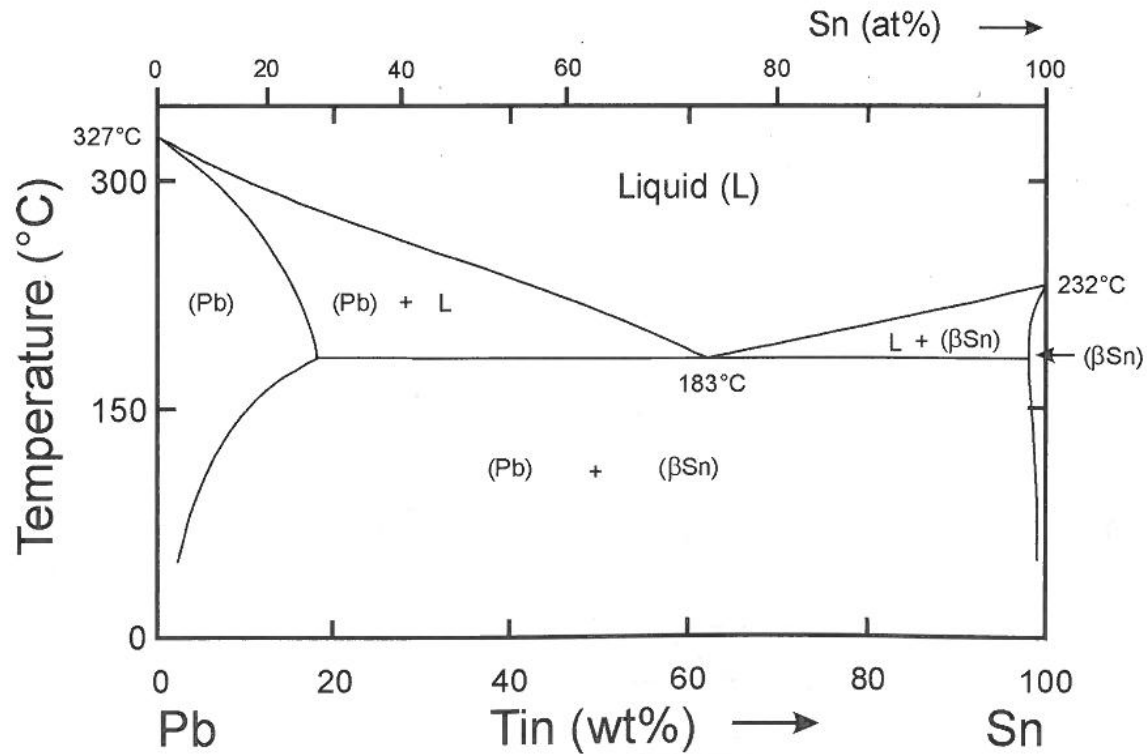
Václav Timoteus Eisdorf,
pražský cínař, pol. 18. stol.

C 78

Václav Timoteus Eisdorf,
Praha, 1750–1778.

Sn-Pb pájky

Měkké pájky : eutektická pájka 63 % Sn + 37 % Pb, T 183 °C – nízká teplota tavení, vhodná pro pájení elektronických součástek

Cínování

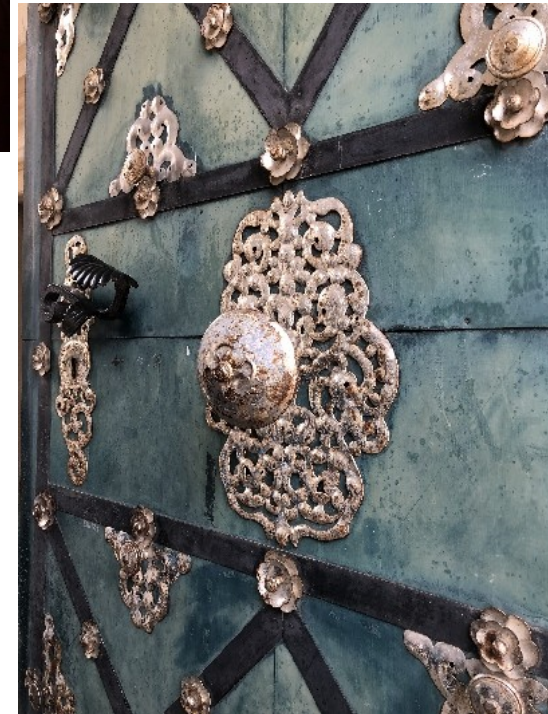
- Amalgámy cínu – reflexní vrstvy na skle –zrcadla (od 16. stol. do poč. 20 stol., počátky již od r. 1300 - Benátčané)

Zrcadlo v Čínském salónu, SZ lednice, degradovaná vrstva cínového zrcadla s malbou

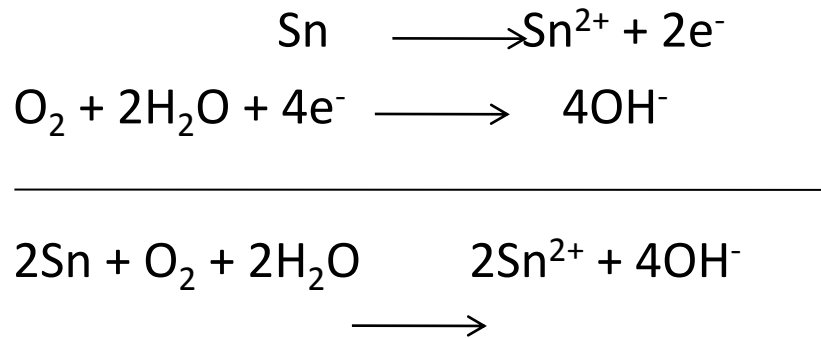

- Cínování na železo, měď, litinu (roztíráním zahřátého cínu na povrchu, ponořením v roztaveném cínu, amalgám cínu, elektrochemicky/elektrolyticky)

*Kování dveří, cínované železo,
Dietrichsteinská hrobka, Mikulov, 2018*

Koroze

Vybrané sloučeniny:

- Oxid cínatý SnO (romarchit) – černý
- Oxid cíničitý SnO₂ (kassiterit) – bílý
- Sulfid cínatý SnS (herzenbergit) – černý

Detail poškození varhanních
píšťal, rest. D. Michek, 2018

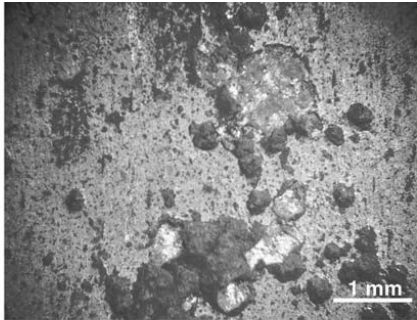
Cínová konvice, rest. V. Němec

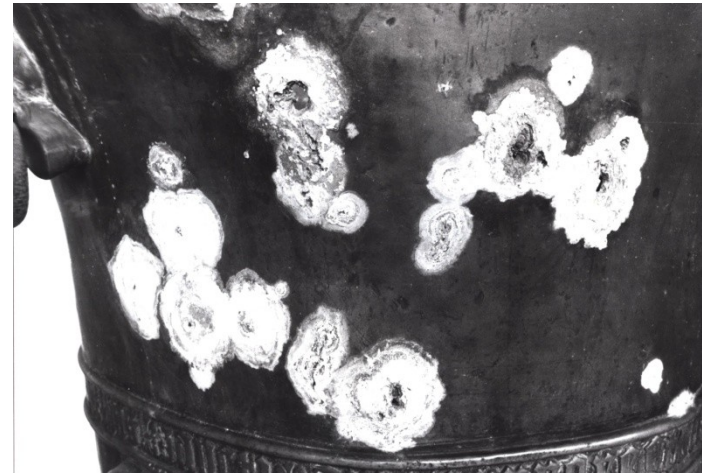

Cínový mor/

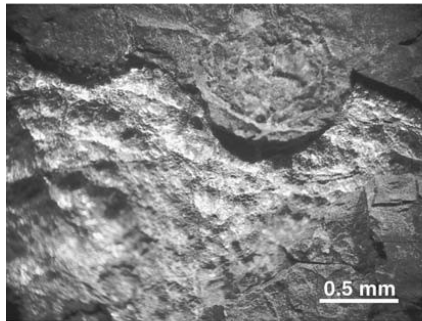
- Fázová přeměna β -Sn $\rightarrow$ α -Sn teoreticky při $T = 13,2^\circ\text{C}$; prakticky je nutné dosáhnou $T < 0^\circ\text{C}$ (pod -40°C) ... vředovité práškovité útvary (nejedná se o korozi, ale polymorfní přeměnu)

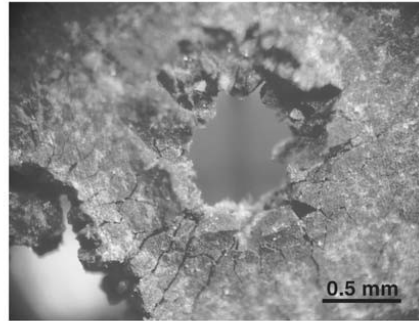
(a)

*Detail cínového moru,
křtitelnice, foto Eisler*

(b)

(c)

Morfologické znaky degradace cínových varhanních píšťal – způsobené korozními ději (působení vlhkosti, kyselých složek ze dřeva), Chiavari: Deterioration of tin rich organ pipes, 2006

Konzervace

- Zachování stabilní patiny:
  - oplach v dest. vodě s neionogenním tenzidem, vysušení
- Lokální koroze (vrstvy SnO + SnO₂) – brusná pasta (cínový prach + mletá pemza + voda)
- Odstranění hrubých nečistot, korozních produktů
  - 3-5% Chelaton III
  - Elektrolytická redukce v 5% NaOH , proudová hustota 100 mA/dm²
- Pocínované vrstvy na železe – stabilizace tanátem, fixace lakem

Stabilní patina na
cínové nádobě

Koroze železa na cínované nádobě a kování

Povrchová úprava

- Patinování
- Pasivace (alkalický roztok chromanu draselného)
- Včelí vosk (nanášení na zahřáté předměty)

Mešní konvička z 1. pol. 18. stol, restaurátorská zpráva SUPŠ VOŠ Turnov

Restaurování

*Cínová konvice –
restaurátor V. Němec*

Olovo - plumbum Pb

- Bod tání 327 °C, měr. hmot. 11,34 g/cm³, barva modro-šedá
- Těžký, velice měkký kov, vysoká toxicita, pohlcuje RTG záření
- slitiny olova s cínem
  - 25 - 50 % Pb (antika)
  - pod 25 % Pb (středověk)
  - 63 % Sn - **měkké pájky** (bod tání 183°C)
  - Sn + Sb – liteřina (tiskařské litery)
  - Sn + Cu + Sb (moderní slitiny cínu), výroba akumulátorů, plášťů kabelů, střeliva
  - Ocelový plech potažený Pb-Sn – matový bílý plech, ternový kov (Terne Metal), výroba střešní krytiny

Předměty ze slitiny olova

Olověný sarkofág, 2. – 3. st. AD,
Metropolitan Museum

Olověná bula, r. 1305,
premonstrátský klášter Panny
Marie v Litomyšli
http://www.soupis pamatek.com/okres_litomysl/fotografie/litomysl/litomysl_premonstr_klast_er.htm

Olověná socha, SZ
Lednice

Předměty z olova

Socha Neptuna, 17. stol., zlacené olovo, Verslailles

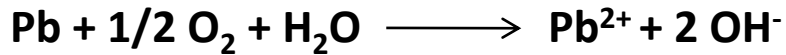

Olověné spoje vitráží (wikipedia)

Suřík-minium, oxid olovnato-olovičitý, pigment, antikoroční povrchová úprava (wikipedia)

Koroze

- Koroduje v měkké, destilované vodě (rozpuštěné plyny O_2 , CO_2)
- vlivem organických kyselin (octová, mravenčí) – aktivní koroze

*Olověná kulka z období
napoleonských válek*

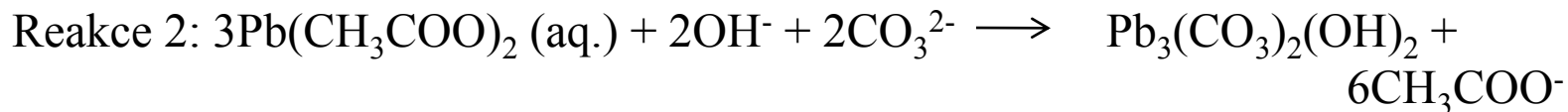
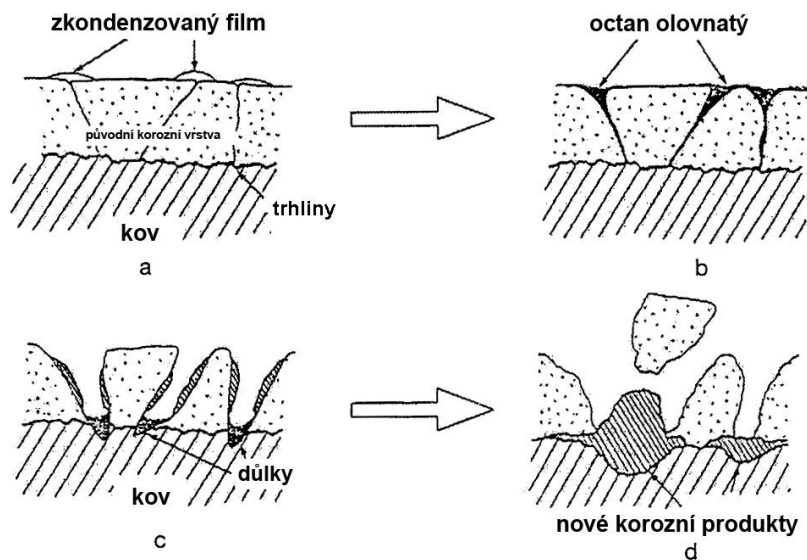

Korozní produkty

- Vybrané korozní produkty
  - PbO – (lithargit) světlé hnědý
  - Pb_3O_4 – minium, suřík – červený
  - $\text{PbCO}_3 \cdot \text{PbCO}_3 \cdot \text{Pb(OH)}_2$ – bílý, zásaditý uhličitan olovnatý (hydrocerusit, cerusa, olovnatá běloba)
  - PbCl_2 – cotunit, bílý
  - PbS – galenit, černý, anaerobní koroze

Aktivní koroze olova vlivem organických kyselin

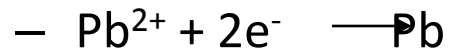

Konzervace olova

- **Průzkum**
  - Neutronografie
  - Hmotnostní spektrometrie (izotopy olova)
- **Metody čištění**
  - Miktotryskání
  - Ultrazvuk
  - 5-10% Chelaton III
  - HCl (1:10), 10% octan olovnatý při 60°C – diskutabilní, může naleptávat povrch kovu
  - elektrolytická redukce
- **Stabilizace**
  - nepřímá (kontrola RV, T, silikagel, odstranění organických látek)
  - elektrolytická redukce

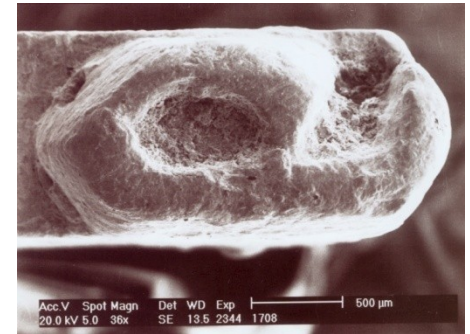
Konzervace olova

- Elektrolytická redukce

- elektrolyt 0,3 M Na_2SO_4 ; $E_K = -1,3$ až $-1,5$ V (měřeno merkurosfálovou elektrodou)

*mikrosnímek
reliéfu písmena
na literce*

olověné literky Bible kralické před ošetřením

srovnání stavu literek:

- po chemickém čištění
- před čištěním
- po elektrolytické redukci

Povrchová úprava

- **Pasivace**

- Kyselina sírová (pH 3 – 3,5)
- Dekanoát sodný ($\text{CH}_3(\text{CH}_2)_8\text{COONa}$)

- **Konzervace**

- lakem (např. Paraloid B72)
- voskem (např. včelí vosk)